

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**Факультет міжнародних відносин,
політології та соціології
Кафедра політології**

ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА

Ступінь вищої освіти	перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма:	052 «Політологія»
Обсяг	Кількість кредитів: 4 (120 годин)
Мова викладання:	українська
Рік навчання:	2 (другий)
Семестр:	4 (четвертий)
Дні, час, місце	За розкладом занять: Платформа Zoom, підключитися: https://us04web.zoom.us/j/72119011904?pwd=AdFUmEPkzuevN3WxNgwZIMgmAE1bv6.1 Ідентифікатор конференції: 721 1901 1904 Код доступу: 5E86w2
Викладач	Коч Світлана Вадимівна - д. політ. н., професор кафедри політології
Контактний телефон	067 486 2096
E-mail	svetlana.v.koch@gmail.com
Кафедра	політології
Консультації	За розкладом консультацій викладачів кафедри; У дні проведення практичних, лекційних занять; Онлайн-консультації. Платформа zoom.
Комунікація	Здійснюється через очні зустрічі, месенджери та електронну пошту

АНОТАЦІЯ КУРСУ

Місце дисципліни в освітній програмі: Дисципліна включена до переліку вибіркових освітніх компонентів (ВК) освітньо-професійної програми (ОПП) для *першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 – «Політологія»*. Код дисципліни в ОПП «Політологія» ВБ 1.2. **Пререквізити:** Світова політика Нового та Новітнього часу; Теорія влади; Політична географія; **Постреквізити:** Державне управління та місцеве самоврядування; Взаємодія з органами державної влади. Політика і права людини. Політика національної безпеки та демократичний контроль.

Предмет вивчення дисципліни: міграційна стратегічна політика та тактика держав як чинник розвитку та трансформації політичної системи та простору в умовах рухливих соціальних систем.

Навчальна дисципліна «Державна міграційна політика» зосереджує увагу на міграційній складовій політичного процесу в Європі та країнах Європейського союзу. Значну увагу зосереджено на аналізі тенденцій взаємозумовленості міграційної та політичної динаміки в межах Європейського простору. Політична міграціологія – новий напрям в політичних науках, який побудований на матеріалах досліджень взаємозв'язку сучасних міграційних і політичних процесів як на глобальному, регіональному, так і локальному рівнях

Мета: дисципліни полягає у визначенні місця і ролі міграційного фактору в політичному житті державних утворень різного типу територіально-політичної організації. Передбачається визначення значення міграційної політики держав, як форми тактичного реагування на соціальні, безпекові та демографічні виклики та створення умов для формування сталих тенденцій розвитку політичної системи.

Завдання дисципліни: висвітлення особливостей міграції в сучасному політичному процесі та аналіз тенденцій взаємозумовленості міграційної та соціально-політичної динаміки; формування у здобувачів освіти здатності до системного аналізу чинників, що забезпечують стабільний розвиток політичної системи в умовах трансформації соціального, демографічного та економічного просторів; ознайомлення з роллю і значенням впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток держав Європи; ознайомлення з міграційною політикою як елементом стратегії національно-державного будівництва; ознайомлення з процесами взаємовпливу національних інтересів і державних міграційних стратегій; з формами міграційної політики в країнах ЄС; розуміння впливу методів регулювання міграційних потоків на формування «якісних» характеристик населення як геостратегічного потенціалу держави.

Очікувані результати: РН03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності, визначати чинники соціально-політичного розвитку та специфіку міграційного руху населення; РН07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку політичної міграціології; РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки; РН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки; РН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах; РН11. Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної соціологічної теорії, геополітичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності; РН12. Вміти аналізувати взаємодію соціальних акторів та політичних інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

чинники розвитку міграційних процесів; форми та механізми реалізації міграційної політики держав світу як суб'єктів сучасної системи міжнародних відносин; методологію дослідження міграційної політики та міграційної ситуації в країнах світу; ключові теорії міграційного аналізу в межах соціологічних, політологічних та економічних наукових підходів; особливості сучасних міграційних процесів в регіонах та фактори впливу на динаміку та якість міграційних потоків; вплив міграційних процесів на соціально-

економічний розвиток територій держав; типи міграційної політики як елементи стратегії національно-державного будівництва; особливості взаємовпливу національних інтересів і державних міграційних стратегій; вплив методів регулювання міграційних потоків на формування «якісних» характеристик населення як геостратегічного потенціалу держави.

Слухачі курсу мають *вміти*: аналізувати механізми реалізації міграційної політики; виявляти та прогнозувати виклики та загрози світовій політичній системі у контексті активізації міграційних процесів у XXI ст.; застосовувати законодавство для прогнозування конфліктних ситуацій, що виникають при порушенні прав мігрантів; інтегрувати наукову складову в процес практичної діяльності; володіти професійними навичками, що включають в себе: реконструкцію міграційних процесів на певних територіях; виявлення умов перетворення міграцій у фактор соціально-політичного розвитку, встановлення характеристик, форм впливу на національну стабільність і безпеку, вибір оптимального методу регулювання міграційних потоків з метою формування «якісних» характеристик населення як геостратегічного потенціалу держави, аналізу характеристик міграційних процесів у регіоні, процесу розвитку інституційної та нормативно-правової бази міграційної політики, здатності адаптації національної політики до міжнародних стандартів, роботи з соціологічними та статистичними даними урядових та неурядових організацій.

ОПИС КУРСУ

Форми навчання:	<ol style="list-style-type: none"> 1) лекційні заняття (20 год.); 2) практичні заняття (20 год.); 3) організована самостійна робота студентів (80 годин). Самостійна робота включає: [1] – підготовку до практичних занять; [2] – опрацювання лекційного матеріалу; складання тематичного тезаурусу; [3] – самостійне опрацювання літератури та джерел; підготовка конспекту за питаннями самостійної роботи; [4] – виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (підготовка доповіді; реферату; презентації). 4) індивідуальні консультації.
Методи навчання	<ol style="list-style-type: none"> 1) словесний та наочний (публічні доповіді та демонстрація презентацій); 2) практичний (виконання практичних завдань; робота із веб-сайтами організацій; підготовка і здійснення доповідей перед аудиторією; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації; тестові вправи); 3) інтерактивний (колективне та індивідуальне опрацювання завдань під час лекційних, практичних занять з використанням дискусивних практик, виконання ІНДЗ, презентація ІНДЗ та інших результатів сам. роботи).

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1: Міграції як суспільно-політичний феномен та предмет політологічного дослідження

ТЕМА 1. Теоретико-методологічні основи політологічних досліджень міграційних процесів. Взаємозв'язок демографічної, соціально-економічної, етно-культурної, релігійної, політичної, правової, психологічної, та міграційної проблематики. Завдання курсу. Теоретико-методологічні підходи до дослідження міграційних процесів як чинника політичного процесу. Еміграція та імміграція як об'єкт політичного управління. Традиційні та сучасні методологічні підходи до аналізу міграційної ситуації та політики. Демографічні, економічні, соціологічні та політологічні теорії. Аналіз змістовного значення і сучасного розуміння категорій: «міграція», «міграційне простір», «міграційний процес», «міграційна політика», «міграційна стратегія». Робота з категоріями «позитивне» - «негативне сальдо» міграцій; «Якість міграції», «брутто» - «нетто» міграції, «зовнішня» - «внутрішня», «міжнародна - мережева», «інтелектуальна», «трудова» і та інші.

ТЕМА 2. Сучасні міграційні процеси: соціально-економічний, культурно-політичний та геополітичний аспекти. Міграційні процеси в умовах функціонування сучасної системи міжнародних відносин. Класифікація видів міграції, аналіз особливостей сучасних міграційних потоків, пов'язаних із ними економічних, правових, соціальних проблем, виявлення чинників і причин міграції. Структура міграційних потоків: економічні мігранти, біженці, нелегальні мігранти, родини, що об'єдналися внаслідок міграції. Аналіз методів обліку та регулювання міграцій на глобальному, національному та локальному рівні.

Провідні центри міжнародної міграції (ЄС, АТР), причини їх виникнення в контексті перебігу глобалізаційних процесів. Інструменталізації міграційних політик. Управління міграційними потоками. Трансформація феномену міграції з об'єкта політичної уваги на чинник політичного процесу. Демографічна асиметрія і соціально-економічна диспропорція у світовому масштабі як причини зростання міжнародних міграцій. Мережева міжнародна міграція. Зростання міждержавної конкуренції за якісні трудові ресурси.

ТЕМА 3. Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток держав. Міграційні процеси в контексті розвитку території. Моделювання взаємозв'язків міграційних процесів та розвитку території. Оптимізації розміщення населення і трудових ресурсів за допомогою міграцій. Тлумачення поняття «регіон», «регіональна політика», «державна політика». Особливості розвитку міграційних процесів на державному рівні. Фактори внутрішньо-державної просторової мобільності. Етнічна складова внутрішніх міграцій. Соціально- економічні, політичні наслідки внутрішньодержавних міграційних процесів. Репатріаційні політики держав як форма моделювання міграційного потоку. Практики розширення політичного простору за рахунок внутрішніх міграційних потоків. Чинники регіонального розвитку – демографічний, трудоворесурсний, освітній, інфраструктурний, ресурсний, економічний потенціал, обсяги транскордонного співробітництва. Регіональні відтворювальні цикли. Міграційна та демографічна регіональна політика. Оптимізації розміщення населення і трудових ресурсів, знижує рівень соціально-економічної конфліктності в державі, покращує ситуацію в регіоні.

ТЕМА 4. Соціокультурні наслідки міграційних процесів в країнах ЄС. Соціальна адаптація та інтеграція іммігрантів: досвід приймаючих країн. Стратегії акультурації, асиміляції та інтеграції. Стадії адаптації мігрантів. Реактивні мультикультурні політики держав. Мультикультурні стратегії та їх модифікації в державах Європи. Моделі трансформації ідентичності мігрантів. Проблеми дискримінації, сегрегації на расовому та етнічному ґрунті. Внутрішні і зовнішні чинники адаптації. Внутрішні адаптаційні стратегії – конформістська і нонконформістська. Міжетнічні комунікації. Культурна асиміляція («аккультурація»). Психологія мігрантів, біженців і вимушених переселенців. Характер асиміляції. Дискримінація і сегрегація мігрантів. Забезпечення соціального захисту мігрантів: національні та міжнародні гарантії. Моделі трудових відносин (континентальна-європейська, англо-саксонська, китайська). Перспективи регіональних імміграційних центрів.

Змістовний модуль 2: Міграційна політика держав Європи

ТЕМА 5. Управління міграційними процесами як політична проблема: стратегії і тактики політичних утворень. Становлення міграційної політики в країнах світу: історична ретроспектива. Причини посилення міграційних потоків на початку ХХІ ст. Аналіз перетворення міграції в об'єкт державної політики. Етапи впорядкування міграційного простору. Міграційна політика як система заходів щодо впорядкування міграційного простору, регулювання міграційного руху з позицій національних пріоритетів, кількісного та якісного складу міграційних потоків, їх соціально-демографічної та економічної структур. Класифікація типів міграційної політики. Аналіз можливостей використання міграційного чинника в обґрунтуванні територіальних і геополітичних претензій держав-сусідів.

ТЕМА 6. Політика репатріації: моделювання міграційного руху в межах національного простору. Поняття репатріації. Об'єкти політики репатріації. Програми повернення та

адаптації етнічно-споріднених груп або співвітчизників. Засоби правової фіксації об'єктів репатріаційних політик. Етнічні карти. Пільги при отриманні громадянства. Діаспоральні політики як форма регіональних політик (Вірменія, Болгарія, Румунія, Німеччина, Польща, інші). Створення транскордонних соціально-культурних мереж. Трансформації електорального простору (Туреччина, Угорщина, Болгарія). Євро регіони в межах «споріднених просторів» як засіб додання конфліктного потенціалу регіонів. Створення мережових інституційних систем з використанням соціального капіталу споріднених народів та співвітчизників. Трансформації національних проектів з етатистських та соціально-культурні транснаціональні (дві моделі)

ТЕМА 7. Біженці як об'єкт державної політики. Закріплення поняття «біженець» в правовому полі держав Європи та ЄС. Загальноєвропейські принципи та процедури врегулювання статусу біженців. Проблеми визначення статусу біженців на національному рівні. Типологія біженців. Стандарти ЄС щодо біженців. Регулювання статусу біженець в ЄС та країнах ЄС наприкінці ХХ ст. Дублінська процедура. Організація регіональних діалогів. План Юнкера – політика розподілених квот для держав. Національні практики прийому та адаптації біженців. Міграційні спільноти та їх відмінності від діаспор. Соціальний капітал міграційних спільнот. План ООН. Аналіз маршрутів біженців в Європі. Проблема «ринку країн» для біженців. Порівняльний аналіз програм національних держав Європи щодо біженців.

ТЕМА 8. Політика країн Європи та ЄС стосовно трудових мігрантів. Формування європейського міграційного простору. Характеристика чинників трудової міграції в Європі в ХХ ст. Трудова міграція ка об'єкт політики. Становлення міграційного законодавства європейських держав. Імміграційні заходи та фільтри. Технології моделювання міграційних потоків. Якість міграційного потоків. Проблема надмірної кількості населення. Соціальний та міграційна криза в Європі в 70-і роки ХХ століття. Міждержавна конкуренція за «якісні» трудові ресурси. Мігрант як об'єкт правового захисту. Правове регулювання щодо робітників-мігрантів. Структура зайнятості іноземців в країнах Європи.

ТЕМА 9. Стратегічне планування міграційної політики в умовах міждержавного та міжнародного співробітництва. Процес і етапи створення стратегії міграційного планування в ЄС. Інституційні основи міграційної політики ЄС та інструменти реалізації політики ЄС щодо контролю міграційних потоків.

ТЕМА 10. Впровадження міграційної політики в Україні

Якісні риси міграційних процесів в Україні. Становлення та реформування інституційної основи міграційної політики в Україні. Дев'ять етапів становлення міграційної державної політики України. Проблеми множинного громадянства в Україні. Права іноземців в Україні. Репатріаційна політика. Національні норми України, що регулюють режим кордону. Малий прикордонний рух. Рєадмісія. Візова політика країн Європи та України. «Шенгенська Віза». Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства. Правовий статус іммігрантів в Україні.

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст.: В 3-х т Т.1: Структури повсякденності: можливе і неможливе: Пер. з франц. К.: Основи, 1995. 544 с.; Т. 2: Ігри обміну: Пер. з франц. К.: Основи, 1997. 585 с.
- Від мультикультуралізму до транскulturності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування: монографія / В. М. Судакова, Н. Б. Отрешко та інші. К.: Інститут культурології НАМ України, 2018. 287 с.
- Гуменюк Ю. П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти: монографія / Ю. П. Гуменюк. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 619 с.
- Європейський Союз : Консолідовані Договори. К., 1999. 140 с.

- Інституційні засади розвитку ринку праці в Україні: колективна монографія / за І-71 наук. ред. д.е.н., проф. І.Л. Петрової, д.е.н. В.В. Близнюк ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2021. 472 с.
- Кримова М.О. Інтеграція мігрантів як інструмент функціонування ринку міграційних послуг країн ЄС. *Економіка і організація управління*. № 2 (34). 2019. С. 56-64
- Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України. Київ: НІСД, 2014. 48 с.
- Пак Н. Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2016. С. 30–32.
- Щодо засобів та пріоритетів регулювання міграції у контексті зміцнення людського потенціалу України. Центр економічних і соціальних досліджень. Національний інститут стратегічних досліджень (Укладач. О.А. Малиновська) 2021. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-11/migraciya_malinovska_03112021.pdf
- Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ : НІСД, 2018. 472 с.
- Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М.В. Буроменського. Х.: Право, 2015. 328 с.
- Свящук А.Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності. Навчальний посібник. Харків: Вид-во, 2018. 324 с.
- Узун Ю. В. Управління міграційними процесами глобальні та регіональні тенденції. *Політикус*. 2019. Вип. 2. С. 56–65.
- Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / наук. ред. У.Я. Садова. Львів, 2019. 13 с.
- Migrants, asylum seekers and refugees in Jordan, 2017 URL: <https://www.etis.ee/Portal/Publications/Display/0f458f15-6304-4bc4-8e54-077a8fac1f25?lang=ENG>.

Оцінювання

Навчальна дисципліна вивчається протягом одного семестру та складається з двох змістових модулів (ЗМ). По завершенню курсу здобувачі вищої освіти складають залік.

На залік виносяться вузлові питання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання. Результати навчання оцінюються за 100-бальною системою. За результатами оцінювання змістового модуля здобувачам виставляються бали. Під час викладання лекційного матеріалу лектор може здійснювати контрольні опитування здобувачів. Так, засоби діагностики якості вищої освіти *включають в себе*:

Поточний контроль:

- усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;
- письмовий контроль: оцінювання якості виконання самостійної роботи за темами;

Періодичний контроль:

- тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовими модулями (тестування).

Підсумковий контроль: ЗАЛК.

Критерії оцінювання

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5

Періодичний контроль:

Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування

від 0 до 5

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є спостерігачем; не виступає, не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання апарату і джерел.
	2-3 бали	Здобувач іноді бере участь у занятті; ситуативно надає відповіді на прямі запитання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на заняттях; фрагментарні знання апарату і джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	4-5 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (доповіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1-2 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте матеріал представлений описово, висновки формальні, тема не розкрита.
	3 бали	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, висновки відповідають на завдання, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз достатній, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані висновки, тема розкрита, презентація містить посилання на джерела.
5 балів	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми розкрита, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, метод відповідає тематиці та задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні судження, підкріплені доказами, презентація містить посилання на джерела.	
Контрольна робота за зміст. модулями	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	10 балів	В контрольній роботі кожного з модулів по 10 запитань: 1 бал за кожен правильну відповідь.

Шкала оцінювання: національна та еcts

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	

35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Розподіл балів

Поточний та періодичний контроль										Сума балів	Підсумковий контроль	Сума балів
Змістовний модуль 1				Змістовний модуль 2							Залік	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10			
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4			
Контрольна робота (10 балів)				Контрольна робота (10 балів)								
(2_ІНДЗ *6) =12				(3_ІНДЗ *6) =18						90	10	100

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ.

форми	методи контролю	строки виконання завдань
Підготовка доповіді	Публічна доповідь	Студент виконує передбачену самостійну роботу за кожною темою практичного заняття, формує конспект виконання самостійної роботи, демонструє наявність конспекту з виконаними завданнями на практичних заняттях (поточний контроль). Студент обирає тему ІНДЗ (індивідуального науково-дослідного завдання), актуального для конкретного практичного заняття та готує доповідь та мультимедійну презентацію за цією темою на конкретну дату практичного аудиторного заняття. Студент отримує консультацію викладача.
Підготовка мультимедійної презентації	Аудиторна демонстрація презентації	
Складання реферату	реферат	
Аналіз рекомендованої літератури, формування конспекту виконання самостійної роботи	конспект	

ПОЛІТИКА КУРСУ

Політика щодо дедлайнів та перескладання	Роботи, виконання і здача яких здійснюється з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання заліку можливе із дозволу деканату за наявності поважних причин або за письмовою заявою (апеляцією) здобувача до декана.
Політика щодо академічної доброчесності:	Здобувачі повинні дотримуватися принципів академічної доброчесності, згідно Кодексу академічної доброчесності учасників освітнього процесу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова URL: http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/acad-dobrochesnost.pdf . У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності, робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. Викладач залишає за собою право змінити тему завдання.
Політика щодо відвідування та запізнень:	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (воєнний стан, епідемії, хвороба здобувача, стажування за академічною мобільністю та ін.) навчання може відбуватись дистанційно в онлайн формі за графіком, погодженим із викладачем. У разі відсутності здобувача вищої освіти на практичному занятті, він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування в позааудиторний

	час (час консультацій викладача) або відпрацювати це заняття шляхом написання реферату на тему, погоджену з викладачем. Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах.
<i>Мобільні пристрої</i>	Дозволяється використання мобільних пристроїв на практичних заняттях за необхідності групової роботи у спеціальних Додатках.
<i>Поведінка в аудиторії:</i>	Здобувачі беруть активну участь у заняттях: опитуваннях, дискусіях, під час практичних занять. Виконують навчальні завдання вчасно, відповідно до робочої навчальної програми. Здобувачі повинні дотримуватимуться правил поведінки в аудиторії на засадах партнерських стосунків, взаємоповаги, взаємопідтримки та взаємодопомоги.